

hat évét (1950–1956), az űrkutatás bővületében immár külföldön végzett munkáját (1957–1972), feladatait a General Motors főmérnökeként (1973–1988), majd szakmai tekintetben nagyon aktív és eredményes nyugdíjas életét. A „Kronológia” fejezet Pavlics Ferenc életpályáját és kiemelkedő eredményeit 1928-tól 2004-ig foglalja össze az évszámok tükrében.

„A NASA Apolló-programja” című tanulmányban négy fejezet ismerteti a nagyhatalmak között zajló „űrverseny” jellemzőit, a holdra szállást megelőző holdtanulmányokat, az Apolló-űrhajót és a holdkompot, valamint az Apolló-repülések eredményeit. A „Holdautó” fejezetben közölt tanulmányok részben az önjáró holdkocsi tervének megszületését és első elképzeléseit, az Apolló-program holdkocsija kifejlesztésének menetét és a végleges elkészítést megelőző vizsgálatokat, a kocsi Holdon történő működésének jellemzőit foglalják össze, részben áttekintik a holdfelszíni járművek helyzetváltoztatásának energiaszükségletével kapcsolatos ismérveket. Ebben a fejezetben kapott helyet Pavlics Ferencnek az Apolló-holdjáróról a Millenárison 2002. március 13-án tartott előadása is. A „Mars-kutatás” fejezet összefoglalja a titokzatos vörös bolygóval kapcsolatos ismereteket, majd ismerteti a Mars Pathfinder („Nyomkereső”) Mars-járművének, a Sojournernek („Jövevény”) a Marson észlelt talajszerű lerakódások értékelését. E fejezet része a Mars Pathfinder roverjének, a Sojourner nevű Mars-járműnek a bemutatása is. Önálló tanulmány ismerteti a Marson jelenleg is fenn dolgozó ikerjárművek (Spirit, Opportunity) felfedezéseit. Ebben a részben hallhatjuk Pavlics Ferencnek a Millenáris Kiállításon megtartott előadását a Mars-járműről.

A szövegtartalomhoz szócikkek, álló- és mozgóképek formájában csatlakozó tartalmi kiegészítéseket

és illusztrációkat magában foglaló „Indexek” fejezet *Képek* alfejezetében összesen 168 személyes és a munkássággal kapcsolatos kép található. A *Szabadalom* alfejezet közreadja a holdautó-kerék szabadalom teljes anyagát, a *Dokumentumok* alfejezet félszáz személyes vonatkozású anyagot, illetve Pavlics Ferencről szóló írásokat sorjáz. A két videofelvétel a már említett két előadást adja közre a Millenáris Kiállításon, a filmfelvételek pedig *Holdra szállás*, *A kilövés*, *A kísérleti modell*, *A holdjármű próbaköre*, *Űrséta*, *A holdjármű kereke*, *A holdjármű kis modellje*, *Magyar vagyok*, *A kis modell*, 1956, *Catherine* címmel különleges audiovizuális részleteket tesznek közzé. A *Bibliográfia* alfejezet Pavlics tizennégy tanulmányát és publikációját sorolja fel, közülük tizenegynek a teljes anyaga is olvasható. A „Szócikkek” jegyzéke az adott fejezetek teljesebb megértését szolgáló szócikkek és irodalmi idézetek gyűjteménye.

Az Infoware Rt., a Magyar Szabadalmi Hivatal, a Magyar Innovációs Szövetség, a Magyar Államvasutak Rt., valamint a Siemens Rt. támogatásával készült, hipertextcsatolókkal gazdagon átszőtt multimédia-kiadvány tanulmányainak szerzője *Füstöss László*, digitális szerkesztője *Horváth Péter*, kép- és videoszerkesztője *Huszár János* volt, a felelős szerkesztés *Papp Éva* munkáját dicséri. A napjaink informatikai színvonalának megfelelő rendszerkövetelményű CD-ROM a kiadó Értékesítési és Marketing Csoportjának forgalmazásában kapható, ára azonos a sorozat eddigi tagjainak (Gábor Dénes, Millner Tivadar, Csonka János, Bay Zoltán, Imre Lajos, Wigner Jenő, Bláthy Ottó Titusz–Déri Miksa–Zipernowsky Károly) 2600 Ft + áfa árával.

Árkos Iván
(BME OMIKK)

Gondolatok az információs és könyvtárosi hivatás etikai kérdéseiről

A témához kapcsolódó cseh szakirodalomban a nemrég elhunyt *Karel Janoš* említhető, akinek a könyvtár- és információtudományi oktatásához készült *Információs etika* című jegyzete ma is aktuális. A témával az 1990-es évek elején többen is foglalkoztak Csehországban, Szlovákiában pedig 1991–94 között jelentek meg tanulmányok a *Knižnice a informace* című szakfolyóiratban. A

legfrissebb szakirodalmi mű a brnói egyetemi képzésben jegyzetként látott napvilágot 2002-ben *Jan Činčera*tól *Információs etika* címmel.

A *Národní knihovně*ban 2003-ban jelent meg érdekes tanulmány *Jitka Hurýchová*tól *Etika az információs társadalomban* címmel. Az amerikai cseh szerző a következő területeket emeli ki a cikkben:

- A szellemi tulajdon (copyright) védelmének és az információhoz mindenki számára szabad és egyenlő hozzáférésnek az összehangolása.
- A magánélet tiszteletben tartása az állami és kereskedelmi törekvések személyes adatokra irányuló érdekeivel szemben.
- Az adatok közérthető, pontos és valósághű bemutatásának elve.
- Az adatokkal való károkozás, visszaélés és meghamisítás kizárásának elve.

A szerző szerint az információs technológiák fejlődésének az emberi értékek, a civilizáció védelmének és erősítésének kell szolgálnia, amelyet sem megkárosítani, sem megsemmisíteni nem lehet. Az információhoz kapcsolódó etikai kérdések globális jellegűek, amelyeket nemzetközi szinten közös párbeszéddel volna szükséges rendezni.

Karel Janoš azt írja jegyzetében: „Amíg az emberek nem értik meg, hogy bizonyos erkölcsi szabályok állandóan érvényesek, és mindenkre vonatkoznak, a világot nagyobb veszély fenyegeti, mint az ökológiai katasztrófa” (Informační etika. Praha, UK, 1993. 134 p.). Bár etikai kérdésekről számos tanulmány jelent meg az elmúlt évtizedben, összességében az erkölcsi tudatosodás színvonala nem javult, hanem romlott.

A nemzetközi szakirodalomban „könyvtáros etikai kódexek” keresésre 1990–2003 között cseh, angol, szlovák és német nyelven 51 oldalt megtöltő 117 találat szerepelt. „Könyvtáros etika” keresésre 331 találat 120 oldalon volt található.

Érdekes, hogy bár az IFLA foglalkozik a témával, de sosem kezdeményezte nemzetközi könyvtáros etikai kódex kidolgozását. Európában az ECIA (European Council of Information Associations) 1998-ban kiadta az *Etikai elvek az információs és dokumentációs hivatásokban* című dokumentumot (<http://www.aslib.com/ecia/principles.html>). A műzeumok 2001-ben, az újságírók 1998/99-ben dolgozták ki szakmájuk etikai kódexét.

Etikai kérdésekkel hagyományosan az USA-ban kezdtek el foglalkozni. Ha a Google-ban könyvtáros etikai kódexeket keresünk, a több mint 4000 hivatkozás többsége amerikai. Az ALA első könyvtáros etikai kódexét 1903-ban adta ki, de ugyancsak közzismert az 1938-as és 1981-es kiadása, az utolsó revízió pedig 1995-ben jelent meg. Az ALA másik fontos jogi és etikai dokumentuma a *Library Bill of Rights*, első kiadása 1948-as, majd 1961-

ben, 1980-ban és utoljára 1996-ban jelent meg. 1992-től az USA-ban a téma szakfolyóirata, a *Journal of Information Ethics* is megjelenik. Alapítója, Robert Hauptman 2002-ben összefoglaló publikációt jelentetett meg *Etika és könyvtárosság* címmel (Ethics and librarianship. McFarland & Comp. Inc. Publ. Jefferson, North Carolina and London, 2002. 151 p.), amelyben valamennyi könyvtári szakterület etikai vonatkozásait megvizsgálja. Az információs etika kifejezést Hauptman először egy 1988-as tanulmányában használta, ugyanebben az évben német területen a kifejezést elsőként Rafael Capurro alkalmazta.

A könyvtárosság számára alapvetően meghatározó az IFLA új publikációja 2002-ből, amelyet *The ethics of librarianship: An international survey* címen adtak ki.

Jelentős publikáció a témában az orosz könyvtáros egyesület kiadásában megjelent *Bibliotečnaja etika v stranach mira* (Könyvtáros etika a világon) c. gyűjtemény, amely 25 ország könyvtáros etikai kódexét és gyakorlatát mutatja be.

Újdonságnak számít a témában a lengyel *Bibliotekarz w świecie wartości* (Könyvtáros az értékek világában) című publikáció. A gyűjteményhez kiegészítésként tartozó *Könyvtáros etikai kódexek Európában* című összegzés 14 európai etikai kódex elemzését tartalmazza. Az IFLA anyagában és a szláv nyelvű publikációkban több nemzeti (orosz, észt, litván, szlovén, horvát, ukrán, lengyel, moldáv) kódex szerepel.

Az európai országok közül létezik még etikai kódex Nagy-Britanniában, Franciaországban, Svájcban, Svédországban, Olaszországban, Finnországban, Hollandiában, Portugáliában, Izlandon, és készül Norvégiában. Az IFLA honlapján található 30 etikai kódexből 13 európai (<http://www.ifla.org/faife/ethics/codes.htm>).

Etikai kérdésekkel foglalkozott az IFLA 2003-as berlini kongresszusának egész napos workshopja is *The librarian: the key to open and closed collections. Issues on ethics of librarianship* címmel. Részletesen foglalkoztak itt Skandinávia és a Balkán etikai kódexeivel.

Nem hagyhatók ki az európai áttekintésből a frankofon területek, mindkét francia könyvtáros egyesület (l' Association des Bibliothécaires Français = ABF és l'Association des professionnels de l'in-

formation et de la documentation = ADBS) régóta foglalkozik etikai kérdésekkel, az etikai kódex kifejezés helyett a franciák a „deontologie” szakkifejezést használják.

Az ADBS 1999-ben, az ABF 2003-ban fogadta el etikai kódexét. A svájci etikai kódex a franciához hasonló szellemben készült *Code de déontologie des bibliothécaires suisses* címmel, amelyet 1998-ban fogadtak el.

A Cseh Köztársaságban két évvel ezelőtt fogalmazódott meg az etikai kódex igénye. A cseh Könyvtárosok és Információs Szakemberek Szövetsége (SKIP) 2003-ban etikai kódex kidolgozását fogalmazta meg *A cseh könyvtáros etikai kódexe* címmel, amely 2004 tavaszán került a SKIP elé.

A cseh könyvtárosok etikai kódexe két részből áll:

1. Általános, a nyilvánosságnak szóló rész, amelyben a használókkal való viselkedés elvei fogalmazódnak meg:

- A könyvtárosok szolgáltatásaitak nemzetiiségre, fajra, vallásra, nemre, korra és társadalmi helyzetre való tekintet nélkül közvetítik. Segítik a személyiség fejlődését, a szabad idő eltöltését, kielégítik a használói egyedek és csoportok különböző igényeit.
- A könyvtárosok biztosítják a használók számára a teljes körű könyvállományt és az információs forrásokat széles körben, függetlenül attól, hogy azok melyik könyvtárban találhatók.
- A könyvtárosok korlátlan, egyenlő és szabad hozzáférést nyújtanak az emberi tudás valamennyi ismeretterületén könyvtári állományokban található információs forrásokhoz. Ezt cenzúra nélkül, mindig az egyén információhoz való alapjogának figyelembevételével teszik.
- A könyvtárosok tiszteletben tartják a szerzői jogokat és a szellemi tulajdonra vonatkozó törvényes előírásokat.
- Biztosítják valamennyi dokumentum és információ elérését, de semmilyen felelősséget nem vállalnak a könyvtárban szerzett információk és dokumentumok használatával járó következményekkel kapcsolatban.
- A könyvtárosok tiszteletben tartják a használók magánélethez és névtelenséghez való jogát, a velük való viszonyban respektálják egyéniségüket és információs szükségleteiket. A törvény előírásai szerint védik a használók személyes adatait és információs tevékenységét.
- A könyvtárosok tevékenységükkel hozzájárulnak a könyvtár jó társadalmi hírnevéhez, lojálisak sa-

ját szervezetükhöz, pozitív képet közvetítenek a könyvtárakról a nyilvánosságnak, a társadalomnak. Saját foglalkozási szerződésükkel intézményük céljait teljesítik.

2. Specifikus előírások a könyvtárak dolgozói számára, amelyben a könyvtárosok kötelezettségei találhatók az intézmény, az állomány, a munkatársak és a szakma iránt:

- A könyvtárosok védik és gyarapítják az állományt bármilyen politikai, ideológiai, vallási vagy egyéb szervezet nyomásával szemben.
- A könyvtárosok valamennyi olvasótípusnak biztosítják a nyomtatott és elektronikus információhoz való hozzáférést. A tudományos ismeretekkel összhangban – lehetőségeikhez mérten – biztosítják állandó aktualizálásukat.
- A könyvtárosok együttműködnek a szélesebb dokumentációs hálózathoz tartozó „emlékezetörző” intézmények munkatársaival. Együttműködésükkel sokoldalú szolgáltatásokat közvetítenek a nyilvánosságnak.
- A könyvtárosok közös felelősséggel tartoznak a működési területükhöz kapcsolódó város vagy település kulturális életéért. Részt vesznek az adott hely kulturális és oktatási politikájában. Támogatják a kulturális információs tevékenység végrehajtását az érvényes előírások és rendeletek szerint.
- A könyvtárosok egész életükben tökéletesítik szakmai ismereteiket, szélesítik műveltségüket, követik szakmájuk aktuális változásait, részt vesznek hazai, és lehetőség szerint nemzetközi előadásokon. Képességeikhez mérten szerepet vállalnak szakmájuk tudományos és kutatási tevékenységében, könyvtáros szakfolyóiratokban publikálnak.
- A könyvtárosok szoros szakmai kapcsolatban állnak különböző típusú könyvtárak munkatársaival, kölcsönösen segítik egymás tevékenységét. Támogatják a külföldi könyvtárosokkal való együttműködést. Ismereteiket megosztva aktívan részt vesznek szakmai együttműködésekben és szervezetekben. Közös vállallnak részt a könyvtáros szakma fejlesztésében.
- A könyvtárosok tudatában vannak szakmai hovatartozásuknak, egyéni szakmai magatartásukkal pozitív képet alakítanak ki a társadalomban a könyvtárról és a szakmáról.
- A könyvtárosok szóval és tevékenységgel támogatják azokat a kollégákat, akik azért kerültek szorult helyzetbe, mert ennek az etikai kódexnek az elveit tiszteletben tartották.

Amit nem lehet törvénybe iktatni, azt etikai kódexszel szükséges szabályozni. Az új könyvtári törvény mellett új etikai kódexe is lesz a cseh könyvtárosoknak. Már csak mindkettőt be kell tartani, és alkalmazni a gyakorlati életben.

/BURGETOVÁ, Jarmila: Zamyšlení nad otkázami etiky knihovnické a informační profese. = Národní knihovna, 15. köt. 1. sz. 2004. p. 3–6./

(Prókai Margit)

Etika a könyvtárban

Etika és etikai kódex

Az etika olyan bölcsészettudomány, amely az erkölccsel foglalkozik, az emberi viselkedés normáinak elméleti következményeit és okozati összefüggéseit vizsgálja. Viselkedési lehetőségeket kínál fel, de nem dönt helyettünk. Nem írja elő szabályként a viselkedés erkölcsi normáit, hanem tanulmányozza az erkölcsi hozzáállást, hogy megmutassa bizonyos normák feltételeit és következményeit.

Az *etikai kódex* és a *foglalkozásetika* szakkifejezések az elmúlt időszakban kifejezetten hangsúlyos fogalmak lettek. Alapvető kérdésként merül föl, hogy milyen emberi tevékenységekben szükséges az etikai kódex megfogalmazása, milyen foglalkozásokban nélkülözhetetlen a szerepe? Etikai kódex jellemezheti azokat a hivatásokat, amelyek az emberi élet alapvető tulajdonságait érintik. A közérdek szolgálata az elsődleges szempontja lehet azoknak a hivatásoknak, amelyekben indokolt a foglalkozási kötelezettségek mellett az erkölcsi kötelezettségek kódexét is kidolgozni.

Az etikai kódex jellemzői:

- olyan szabályokat tartalmaz, amelyeket jószántunkból betarthatunk ott, ahol a törvények nem kötnek bennünket;
- olyan dokumentumgyűjtemény, amellyel etikai célok és megvalósításuk szabályait határozhatjuk meg;
- olyan dokumentumgyűjtemény, amelynek feladata az intézmények, szervezetek, társaságok, hivatások és cégek etikai elveinek kialakítása.

Az etikai kódexek mennyisége az emberi tevékenységek legkülönbözőbb területein folyamatosan növekszik. Fontos feltétel, hogy a legáltalánosabb morális elveket mindig betartsuk. A kódexeket mindig azzal a szándékkal dolgozzák ki, hogy azokat a dolgozók elfogadják, tiszteletben tartják, és azok alapján végzik a munkájukat.

A könyvtárosok első közismert etikai kódexe 1903-ban jelent meg az ALA (American Library Association) kiadásában. Az Egyesült Államokban 1992 óta jelenik meg a témával foglalkozó *Journal of Information Ethics* című folyóirat. A szlovén etikai kódex 10 pontban foglalja össze, hogy a könyvtárosnak hogyan kell viselkednie.

Információkeresés

Az információkeresés az emberi társadalom fontos tevékenysége, amely a tudás, a technika és az erkölcs fejlődésével párhuzamosan változik, a kéziratoktól a nyomtatott és elektronikus formák lehetőségein keresztül. Az agyagtábláktól a papiruszon keresztül eljutottunk a papírig, a kolostorokban kézzel írt információtól *Gutenberg* nyomdájáig, a klasszikus könyvig, az elektronikus és digitális könyvtárig, ahol az állományokat digitális formában őrzik. A könyvtár jelentős szerepet tölt be a társadalom fejlődésében küldetésével, amellyel kezdetektől fogva a művelődést, az információ őrzését és közvetítését szolgálja.

Az etika és a könyvtáros-információs hivatások

A könyvtárosi munka lényege, hogy sohasem személytelen és mechanikus, mert minden művelete mögött egy – a dokumentumot vagy a közvetített információt igénylő – valóságos ember található, akire a munka végzése közben folyamatosan figyelni kell. Minden munkafolyamatban kialakul a felhasználó valamilyen szintű individuális megközelítése. Amikor az egyén másoknak próbál segíteni, átvitt értelemben maga is több lesz, szellemileg gazdagszik. Az „én” fogalmának helyére a „másokhoz való” viszony lép.

A könyvtáros-információs szakember mentálhigiénéjét biztosítják azok a visszajelzések, ha a hasz-